

Лілія Вовк,
аспірантка,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

У статті розглянуто феноменологію домашнього насилля над дітьми, його види та причини. Проаналізовано профілактичні методи для запобігання насильства над дітьми в сім'ї.

Lilija Vovk

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN

The article examines the phenomenology of domestic violence against children, types and causes of domestic violence against children and the methods to prevent violence.

Насильство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. У більшості випадків протиправні дії проти когось із членів родини супроводжуються актами агресії, приниження та жорстокої поведінки. Подібні дії з боку насильника призводять до негативного фізичного, психічного та соціального стану здоров'я постраждалої особи чи кількох осіб, членів цієї родини. Як правило, найбільше страждають від сімейного насильства жінки, діти та люди похилого віку.

У програмі протидії насильству в родинях, яка активно діє в Польщі з 1992 року подається наступне визначення насиллю в сім'ї: «Домашнє насилля – це діяльність чи бездіяльність одного з членів сім'ї, спрямована проти інших; використання існуючої чи створеної обставини, переваги чи сили, тобто те, що позбавляє членів родини особистих прав і свобод, і, передусім, загрожує життю і здоров'ю (фізичному і психічному), викликаючи у них страждання і ушкодження».

На відміну від інших видів насилля, домашнє насилля має свої особливості:

- це насилля між особами, які, як правило, залежать одне від одного;
- насильство в сім'ї завжди відбувається на відлюдді і протягом тривалого часу;
- це неодноразова дія, яка не з'являється зненацька і має тенденцію до посилення;
- з точки зору кривдника, є швидким та результативним способом досягнення мети з найменшими затратами.

Слід зазначити, що реакція суспільства на випадки домашнього насилля часто є неадекватною і, навіть, ворожою, а кримінальні покарання за аналогічні порушення є набагато м'якшими, у порівнянні з покараннями по відношенню до сторонніх осіб. Існують також приховані форми сімейного насилля: систематичні образи і приниження гідності дитини, примусова ізоляція від зовнішнього світу (заборона на роботу та навчання, на зустрічі з друзями і навіть родичами), економічні утиски (жорстке обмеження у фінансах і вимога детальної звітності – нерідко при забороні заробляти самостійно). На жаль, домашнє насилля існує у всіх, без винятку, соціальних групах, з ним стикаються, незалежно від рівня доходів, освіти і положення в суспільстві. Можна виділити деякі загальні закономірності в особистості як агресора, так і жертви. Який є психологічний портрет жертви домашнього насильства? Це – низька самооцінка, підвищена тривожність і навіюваність, невпевненість у собі. У дорослих жертв спостерігається виправдання дій кривдника («жертва завжди сама винна»), гіпертрофоване почуття провини, пригнічене почуття гніву, впевненість в тому, що ніхто не може реально допомогти, віра в міф про норму насильницьких стосунків у сім'ї («б'є – значить, любить»), «побиття визначає свідомість», «всіх дітей б'ють батьки»), у жінок – занижене розуміння ролі жінки в суспільстві і в сім'ї.

А що представляють з себе типові «агресори»? Це люди, над якими в дитинстві знущались батьки, які мають низьку самооцінку, звинувачують інших у діях, які здійснюють самі. Зокрема, невірні чоловіки приписують дружині постійні зради – або навпаки. Часто вони не усвідомлюють, що їх агресивні дії мають для жертви серйозні наслідки, однак добре розуміють, по відношенню до кого можна і до кого не можна проявляти агресію. «Домашні гвалтівники», як правило, в суспільстві або на хорошому рахунку, або, як кажуть, «ніколи не залучалися»; якщо це чоловік, то він є гендерно стереотипізованим у поглядах на сім'ю та провідну роль чоловіка, як у сім'ї, так і у суспільстві [1, с. 56].

Розрізняють чотири типи жорстокого поводження з дитиною:

1. Нехтування – це хронічна нездатність батьків чи осіб, що здійснюють догляд за дитиною, забезпечити основні потреби дитини, що не досягла 18 років, в їжі, житлі, медичному догляді, освіті, захисті і турботі. Інший приклад нехтування: батьки залишають дітей без догляду. Психологічне нехтування – це послідовна нездатність батьків чи осіб, що здійснюють догляд, забезпечити дитині необхідну підтримку, увагу, прив'язаність, любов.

2. Психологічне поводження – хронічні прояви поведінки, такі як погрози, приниження, образи, знущання і висміювання дитини. Все це може призвести до втрати дитиною впевненості в собі і самоповаги. Дитина стає нервовою і замкнутою. Вона перестає довіряти дорослим людям.

3. Фізичне насильство – визначається як будь-яке невідоме спричинення пошкоджень дитині у віці до 18 років батьками чи особами, що здійснюють догляд чи опіку. Це може відбутися у формі побиттів, струсів, стискання, припікання чи укусів. Також сюди відносяться ситуації, коли дитині дають отрути, неадекватні ліки чи алкоголь, або відбувається зумисне задушення чи втоплення дитини.

4. Сексуальне насильство над дітьми – це використання дитини чи підлітка іншою особою для отримання сексуального задоволення. Дорослі будують свої стосунки з дитиною, спираючись на її сексуальні потреби.

Насильство над дітьми – особлива велика проблема. Більшість батьків, які жорстоко поводяться з дітьми, часто переживали подібне відношення (або нехтування) з боку власних батьків у дитинстві. За даними різних авторів, від 60 до 75% батьків «забитих» дітей мають психіатричні або особистісні розлади. Нерідко фізичне та сексуальне насильство є наслідком алкоголізму, наркоманії батьків, а також таких їхніх особистісних особливостей, як низька самооцінка, ворожість по відношенню до інших людей і до суспільства загалом, гнівливисть, вибуховість характеру, незрілість батьківських почуттів, емоційна «тупість» тощо.

Суб'єкти сімейного конфлікту виконують соціально позитивні завдання, але, керуючись ідеєю зверхності (вікової, досвіду, ролі), батьки намагаються домінувати над дітьми, підчиняти їх своїм інтересам, схильні порушувати й руйнувати цінності підростаючої особистості і позбавляти волевиявлення її прав і свобод. Конфліктна поведінка є також наслідком відсутності самоконтролю. Дорослі схильні до конфлікту, дуже часто є імпульсивними. Їхніми відмінними рисами є низький рівень відчуттів, грубість, жорстокість (фізична й словесна), схильність до ризику й гострота переживань, недалекоглядність. А такі якості суб'єкту конфлікту засвідчують його низьку педагогічну культуру [2, с. 45].

Педагогічна культура сім'ї в різних ситуаціях може проявитися у комплексі або в її окремих складових ознаках. Основними її параметрами, як встановлено, є моральна культура, культура мислення, культура мовлення, комунікативна культура, дидактична культура, культура праці, культура рухів, фізична культура, естетична і екологічна культура. З огляду на це, ми можемо аналізувати педагогічну культуру як зміст взаємостосунків між батьками і дітьми через включення механізмів різних видів їх діяльності і втілення у цій діяльності моральних категорій, змісту і завдань сімейного виховання.

Складний за структурою та динамічний характер педагогічної батьківської культури зумовлює необхідність дотримання наступних вимог:

- цілісного підходу до вибору засобів, що забезпечують формування всіх компонентів педагогічної культури;

- врахування рівнів педагогічної підготовленості батьків та їх індивідуальних особливостей;

- дотримання наступності в поповненні знань і тісного взаємозв'язку з особистою практикою виховання дітей кожного з батьків.

Сімейне насильство над дітьми, відсутність позитивних сімейних традицій, неорганізована життєдіяльність дитини, відсутність єдиної системи вимог до дитини з боку дорослих членів сім'ї та інші негативні явища свідчать про те, що батьки не мають достатнього рівня педагогічної культури, яка є неодмінною частиною загальної культури, не підготовлені належним чином до морально-правового виховання дітей. Інформація, яку ми отримали з психолого-педагогічних і соціологічних досліджень, дала змогу визначити пріоритетні форми і методи з дітьми, що пережили домашнє насильство. Це зокрема: допомога психолога (психологічне консультування), позбавлення батьківських прав, вилучення дітей з сім'ї тощо.

При всій раціональності гуманістичні стратегії (християнське вчення, філософські ідеї, толерантність, народна педагогіка, соціальне навчання навичкам ненасильницької поведінки, емпатія, гумор та ін.), що сприяють попередженню насильства в сім'ї, є малоефективними як самостійні заходи сучасної широкомасштабної профілактичної роботи з батьками щодо жорстокого поводження з дітьми.

Таким чином, для ефективної попереджувальної роботи щодо подолання домашнього насильства над дітьми слід об'єднати і трансформувати сукупність методів і засобів у напрями соціально-профілактичної діяльності, а саме:

- ознайомлення дітей і дорослих з християнським вченням і традиціями, які формують кращі людські якості і є альтернативою жорстокому поводженню з дітьми;

- сприяння осмисленню філософських ідей, що розвивають толерантність і емпатійність;

- сприяння вивченню позитивних аспектів практики народного виховання, що дає змогу на основі українських виховних традицій розвивати нові, які відповідають сучасним нормам гуманності;

- навчання технік ненасильницької поведінки в конфліктних ситуаціях, що формує позитивний досвід соціально прийнятих стосунків людей.

- розвиток почуття гумору, як умови послаблення ворожості між людьми;

– сприяння розвитку гуманістичних почуттів і стосунків, які виявляються в повазі до оточуючих, милосерді, готовності допомогти іншим тощо.

Вищенаведені напрямки роботи, на нашу думку, можуть бути первинними засобами у соціально-педагогічній програмі профілактики насилля над дітьми у сім'ї. Крім того, потрібно враховувати історичні, соціокультурні, економічні, політичні та інші особливості країни, законодавчу базу держави.

На сучасному етапі домінуючими є соціокультурні чинники (бездуховність), які поряд із економічними і психологічними факторами призводять до жорстокого поводження з дітьми. Чим вищою є загальна культура сім'ї, тим гуманнішими в ній – батьківсько-дитячі стосунки. Тому важливо формувати у батьків педагогічні знання, вчити виховувати своїх дітей на загальнолюдських цінностях [3, с. 98].

Велике значення у профілактиці сімейного насилля має робота не лише з батьками, але й з дітьми. Необхідно у них формувати повагу до оточуючих, почуття власної гідності, гуманного ставлення до батьків та інших людей. Неповнолітні повинні засвоювати такі норми і правила взаємодії в суспільстві, що дозволяють за будь-яких обставин знаходити конструктивні форми спілкування і мирне вирішення конфліктів. Слід також проводити спільні заходи для батьків і дітей. Контактівання батьків з дітьми – це спосіб зближення рідних сердець, який дозволяє краще зрозуміти потреби одних і других. Батьки мають враховувати інтереси дітей, а діти, відчуваючи батьківське тепло, турботу, любов, – відповідати взаємністю. Профілактична робота з попередження насилля над дітьми в сім'ї має включати різноманітні засоби із його подолання.

Таким чином, для побудови позитивних батьківсько-сімейних взаємин необхідне створення моделі профілактичної роботи. Комплексне вирішення цієї проблеми можливе за умови диференційованих підходів до роботи з дорослими та дітьми.

Пам'ятайте: діти – жертви домашнього насильства потребують допомоги у будь-якому випадку, адже не в змозі самостійно впоратись із ситуацією. Також можна звернутись до органів опіки чи Центру підтримки жертв насильства, де фахівці зможуть надати кваліфіковану допомогу. Потрібно тільки побачити можливість цієї допомоги і вчасно протягнути до неї руку.

Як часто ми чули з дитинства: «Мій дім – моя фортеця!». Бажаю, щоб кожен з нас міг з упевненістю вважати свій будинок фортецею, а своїх рідних і близьких – гарантами власної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виявлення, попередження і розгляд насильства та жорстокого поводження з дітьми. Методичні матеріали. – К. : КАЛИТА, 2007. – 56 с.
2. Методичні матеріали для працівників освіти, спрямовані на покращення алгоритму виявлення випадків насильства щодо дітей / [авт.-упор. : С. Буров, Ю. Онишко, Л. Смилова, М. Ясиновська]. – К., 2007. – 56 с.
3. Попередження насильства над дітьми. Інформаційно – методичні матеріали та аналіз нормативно – правової бази / [укладач: Журавель Т. В.; авт. Колектив : О. Грицевич, О. Лозован, Ю. Онишко]. – К. : КАЛИТА, 2007. – 224 с.

Неоніла Волошина,
канд. психол. н., доцент,
Запорізький національний
технічний університет

ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Висвітлено причини девіантної поведінки неповнолітніх. Розкрито структуру соціальних проблем та вплив сімейного виховання на свідомість підлітків і юнаків.

Neonila Voloshyna

FACTORS OF DEVIANT BEHAVIOUR AMONG TEENAGERS IN UKRAINE

The article examines the reasons of deviant behaviour of juveniles. The structure of social issues and upbringing of juveniles are disclosed. The individual juveniles's mentality is analyzed.

Витоки девіантної поведінки сучасних неповнолітніх в Україні мають бути переосмисленими в контексті нових життєвих обставин, в яких триває процес дорослішання підростаючого покоління. Також необхідно взяти до уваги характеристики злочинної поведінки неповнолітніх і комплекс причин її виникнення [3]. Тільки за такого підходу можна зрозуміти суть цього явища, визначити його поширеність і можливі зміни в найближчій і майбутній перспективах.

Злочин неповнолітнього є специфічним показником несприятливих умов життя та виховання підлітка і юнака в родині. Факторами, що мають негативний вплив на розвиток особистості в родині, є: виховання неповнолітнього в умовах неповної родини (відсутність одного з батьків); дефекти в моральній сфері